

njina, bezimena doseljenika, Jevreja, Roma, te različitih segmenata *historije svakodnevnog života*, ukazujući na monoperspektivnost kao dominantni pristup u izučavanju tema iz nacionalne povijesti, Forić Plasto zaključuje da se marginalne grupe i dalje nalaze na marginama stranica bosanskohercegovačkih udžbenika.

Različita polazišta istraživanja, drugačiji metodološki i teorijski pristupi koji karakteriziraju i profiliraju svaki od navedenih tekstova koji su dijelom Zbornika, u konačnici su rezultirali istim ili bar sličnim zaključcima. Simetričnost i podudarnost dobivenih rezultata istraživanja potvrda je ne samo iskoraka koji su saradnici na ovom projektu načinili interesirajući se za marginalizirane i pomalo zapostavljene teme iz bosanskohercegovačke prošlosti, nego i pokazatelj dobro osmišljene ideje koja je različite pristupe i tematske okvire uspješno povezati na način, da svaki od tekstova ostane samostalan i zaokružen, a da istovremeno bude i dijelom jedne zajedničke, kompatibilne i skladne cjeline. Promovirajući moderne pristupe u oblasti historiografskih istraživanja, zbornik *Na margini povijesti* otvorio je nove i drugačije perspektive sagledavanja i razumijevanja povijesnih pojava i procesa, te ukazao na važnost sveobuhvatnih, kritičkih i neselektivnih pristupa u izučavanju prošlosti. Pomjerajući na taj način domete historijske znanosti, on je u tom smislu, ne samo vrijedan doprinos bosanskohercegovačkoj historiografskoj zajednici, nego i pravac u kojem bi se historiografija u Bosni i Hercegovini u budućnosti trebala kretati.

MINELA RADUŠIĆ

DOI: 10.46352/23036974.2020.1.243

Hannes Grandits, Vladimir Ivanović, Branimir Janković (ur.), *Reprezentacije socijalističke Jugoslavije: preispitivanja i perspektive*. Sarajevo – Zagreb: Udruženje za modernu historiju – Srednja Europa, 2019, 209 str.

U vrijeme kada revizionistička strujanja u historiografijama zemalja nastalim raspadom Jugoslavije doslovno seciraju historiju ovih prostora, naročito u slučaju 20. stoljeća, dijalog historičara i saradnja na zajedničkim projektima itekako su bitni. Jedan ovakav projekat vođen je od 2012. do 2019. godine. U njemu su učestvovali historičari iz institucija iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Slovenije i Srbije saradujući s kolegama sa Katedre za historiju jugoistočne Europe Humboldtovog univerziteta u Berlinu. Riječ je o višegodišnjem DAAD projektu pod nazivom “Repräsentationen des sozialistischen Jugoslawien im Umbruch” (Reprezentacije socijalističke Jugoslavije u prijelomnim godinama) čiji je cilj bio mijenjanje percepcije o socijalističkoj Jugoslaviji te implementacija novih, kvalitetnijih znanstvenih i istraživačkih paradigmi. Rezultati projekta prezentirani su u zborniku radova pod nazivom “Reprezentacije socijalističke Jugoslavije: preispitivanja i perspektive” a kojeg objavljuju dva izdavača – Udruženje za modernu historiju, Sarajevo i Srednja Europa, Zagreb, što je još jedna potvrda pozitivnog trenda međusobne saradnje kolega iz regiona.

U uvodnom tekstu kojeg potpisuju tri urednika ovog izdanja Hannes Grandits, Vladimir Ivanović i Branimir Janković čitatelji se mogu upoznati sa detaljima projekta u okviru kojeg je zbornik i nastao – ciljevima, metodološkim postavkama, izazovima i

ostvarenim rezultatima. Zbornik se sastoji iz ukupno šesnaest radova podijeljenih u tri dijela. Prvi pod naslovom *Modernizacijska paradigma pod znakom pitanja* posvećen je raspravi o pojmu modernizacije kao dominantnom u samopozicioniranju i samolegitimiranju socijalističke Jugoslavije, kroz kritičko preispitivanje teorijskih postavki u savremenim historiografskim kretanjima. Hannes Grandits i Holm Sundhaussen u svom radu "Jugoslavija šezdesetih godina: protiv teleološkog pristupa u istraživanju" nastoje demistificirati paradigmu modernizacije u Jugoslaviji sagledavajući različite historiografske poglede iz vremena socijalističke Jugoslavije tako i iz vremena post-socijalističke tranzicije gdje se modernizacijski pristup automatski osuđuje kao Jugonostalgija. Ovakve oprečne slike rezultat su kolektivnih i ličnih sjećanja različitih starosnih, rodnih, nacionalnih i socijalnih grupa, što predstavlja izuzetno zanimljivo polazište za dalja istraživanja. Autori ukazuju na neizbježnu kontekstualizaciju i razmatranje šire slike u istraživanjima, te logičko razmišljanje nasuprot teleološkom pristupu. Igor Duda u svom radu "Društveno i svakodnevno u istraživanju povijesti socijalističke Jugoslavije: mapiranje područja i tema" daje pregled obrađenosti društvene i ekonomske historije Jugoslavije navodeći iscrpan niz autora koji su se bavili i bave se istraživanjima tema kao što su: historija djetinjstva i mladosti, radništva, potrošačke i popularne kulture, turizma i dokolice, sporta, urbanizacije, stanovništva, porodice i privatnog života, socijalne države, obrazovanja, društvenih struktura, rodne i ženske historije, kulture sjećanja, itd. Jure Ramšak u radu "Istoriziranje leve alternative samoupravnom socijalizmu u jugoslovenskom centru i periferiji" proučava samokritiku modernizacije iz

perspektive neomarksističkih krugova u Sloveniji 1960-ih i 1970-ih godina, dajući kritički osvrt na tekstove koji su nastali tokom 80-ih, 90-ih ali i nakon 2000. godine.

Aida Ličina Ramić u svom radu "Socijalistički grad – historiografska literatura o gradovima SFRJ na primjerima Beograda, Sarajeva i Zagreba" prikazuje u kojoj mjeri urbanizacija velikih jugoslovenskih gradova kao dio modernizacije države bila zastupljena u historiografskoj i drugoj literaturi. Na pitanje "Da li je Socijalistička Jugoslavija bila zemlja progresa ili zemlja krize?" u istoimenom radu odgovara Darko Stojanov na temelju analize makedonskih udžbenika historije. Kroz ovaj rad autor nudi mnoštvo komparacija koristeći primjere udžbenika izdatih u 70-im godinama 20. stoljeća pa sve do onih savremenih. Kroz ovaj članak vidi se da su vlasti socijalističke Jugoslavije davale značajnu pažnju nastavi historije kao važnom instrumentu u prenošenju poruke političke legitimizacije, te da se isti koncept primjenjuje i danas samo u sasvim novom kontekstu legitimizacije politike vlastitih nacionalnih država.

Kroz radove predstavljene u drugom dijelu zbornika pod naslovom *Dinamike otvorenosti u zatvorenosti jugoslavenskog socijalizma* obrađuju se teme odnosa Jugoslavije sa bližim i daljim susjedima, kao i percepcijama Jugoslavije izvana. Nemanja Radonjić obrađuje odnosa Jugoslavije i zemalja "Trećeg svijeta", a naročito Afrike na temelju historiografskih tekstova nastalih na prostoru Jugoslavije u socijalističkom i postsocijalističkom periodu, te njihove komparacije sa savremenim europskim i svjetskim istraživanjima te uočava ograničenja, probleme i nedostatke kao putokaz za buduća istraživanja. Borut Klabjan u radu pod naslovom "U granicama jugoslovenskog sećanja. Politika sećanja na Drugi svjetski rat između Slovenije i Italije" istražuje

politike sjećanja ove dvije države te zaključuje među njima nema esencijalnih razlika te da Jugoslavija ne pripada skupini ostalih post-socijalističkih zemalja, već po tome nalikuje državama zapadne Europe. U zaključku on naglašava da se u naučnim istraživanjima prečesto naglašava podjela na Istok i Zapad gvozdenom zavjesom, a da se pri komparacijama zanemaruju političke i kulturne linije unutar određenih nacionalnih, regionalnih i lokalnih društava. Percepcije Jugoslavije kod gradišćanskih Hrvata i koruških Slovenaca, jugoslovenskih manjina u Austriji predmet su interesovanja Katharine Tyran. Ona razmatra pitanja odnos Jugoslavije prema svojoj nacionalnoj manjini u Austriji, odnos Jugoslavije prema nacionalnim manjinama unutar vlastite države. U radu se obrađuje i aspekt kontakata jugoslovenskih radnika na privremenom radu u Austriji sa tamošnjom jugoslavenskom manjinom i prisustvo straha jugoslavenskih vlasti od njihovog povezivanja sa nacionalističkom emigracijom. Ruža Fotiadis analizira međunarodne odnose Grčke i Jugoslavije, prateći prijateljstvo unutar opasnih okvira, te burne odnose naročito kroz pitanje građanskog rata u Grčkoj. Branimir Janković u radu pod naslovom "Povijest knjige i čitanja: novi pristup Jugoslovenskom socijalizmu" na temelju analize dosadašnje historiografije o jugoslavenskom socijalizmu zaključuje da je Jugoslavija je nesumnjivo po mnogim pitanjima bila otvorenija od svojih susjeda na istoku. Otvorenost se ogleda upravo kroz navedene primjere publicistike o Oktobarskoj revoluciji i SSSR-u prije, te objavljivanje knjiga zapadnih autora i disidenata o SSSR-u i Staljinu poslije sukoba sa Staljinom. Autor također naglašava da otvorenost nije značila da su se objavljivale knjige kritički nastrojene prema vodstvu države te u svom radu sugerira i na podrobnije istraživanje historije knjige i

čitanja, kao novog područja u proučavanju historije Jugoslavije.

Posljednjeg dio zbornika svojim naslovom *Tjeskoba pogleda unazad u postjugoslovenskim historiografijama* objedinjuje radove koji se bave suvremenim historijskim narativima o Jugoslaviji. Tu se prepoznaju primjeri historijskog revizionizma, negativnog pogleda na Jugoslaviju i kontroverzne interpretacije tema njene prošlosti ali i tema koje nisu bile predmetom ranijih istraživanja. Među njima dominiraju ideje gubitka ili ograničavanja nacionalne slobode, vjerskih sloboda, izgubljeno vrijeme, ekonomska zapostavljenost itd. Petar Todorov u svom radu daje osvrt na savremene makedonske dokumentarne filmove o socijalističkoj Jugoslaviji gdje je ista prikazana kao glavni krivac za gubitak makedonske samostalnosti. Amir Duranović u svom radu "Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini i socijalizam: između kritičke i parahistoriografije" sučeljava dva pristupa u proučavanju jedne od prilično zapostavljenih tema. Na primjeru publikovanih djela o položaju islamske zajednice u Socijalističkoj republici Bosni i Hercegovini istaknute su razlike u primjeni ozbiljnog istraživanja i razumijevanja prošlosti od strane profesionalnih historičara i populističkog pristupa u istraživanju historijskih tema od strane onih koji to nisu. Autor podcrtava važnost korištenja historijskih izvora i njihovog kritičkog propitivanja, ali i kritičke ocjene publikovanih djela o određenim pitanjima. Na važnost svjedočenja političkih aktera iz vremena Jugoslavije u svom radu ukazuje Husnija Kamberović. Osvrćući se na svjedočenja Branka Mikulića, Milana Uzelca i Raifa Dizdarevića iznesena u njihovoj memoarskoj građi zaključuje da oni mogu biti veoma važna karika za upotpunjavanje nedostajuće historijske građe iz arhivskih fondova. Radina Vučetić u svom

radu “ O jednom jubileju ili kako se (ne) sećamo Jugoslavije” obrađuje odnos srpske historiografije prema obilježavanju stote godišnjice osnivanja Jugoslavije, ali i prema samoj Jugoslaviji. Kroz rad prezentirani primjeri s pravom su opredjelili autoricu da otvori pitanje kulture (ne)sjećanja koji se apsolutno može prepoznati i primjeniti i u ostalim bivšim jugoslavenskim republikama. Vladimir Ivanović nam donosi pogled na Jugoslaviju iz perspektive bosanskih izbjeglica u Austriji tokom 90-ih godina na osnovu provedenih intervjua. Navedena svjedočenja upoređivana su sa svjedočenjima jugoslovenskih gastarbajtera iz 60-ih i 70-ih godina. Presudna razlika koju autor podcrtava da je se u periodu 60-ih i 70-ih godina radilo od o procesu odliva radne snage – *human work force drain*, dok je 90-ih godina Austrija dobila izuzetno obrazovane

ljude putem *brain force drain-a*, procesa koji je i danas aktuelan.

Kroz šesnaest predstavljenih, kraćih ali veoma sadržajnih radova prezentiranih u ovom zborniku njihovi autori su dali doprinos preispitivanju stereotipa iz vremena socijalizma i onih stereotipa koji su nastali unutar snažnog historijskog revizionizma. Na temelju novih naučnih istraživanja, čitanja novih dokumenata i percepcija socijalističke Jugoslavije u evropskim historiografijama date su zanimljive slike o drugoj Jugoslaviji. Mnoštvo prezentiranih perspektiva o različitim temama koje su i danas aktuelne kako u naučnom tako i u širem javnom diskursu mogu poslužiti kao dobro polazište za nastavak dijaloga, nove istraživačke rezultate i kreiranju novih perspektiva o socijalističkoj Jugoslaviji utemeljenim na principima historijske nauke. Na čitateljima i istraživačima ostaje da ih otkriju.

MELISA FORIĆ PLASTO